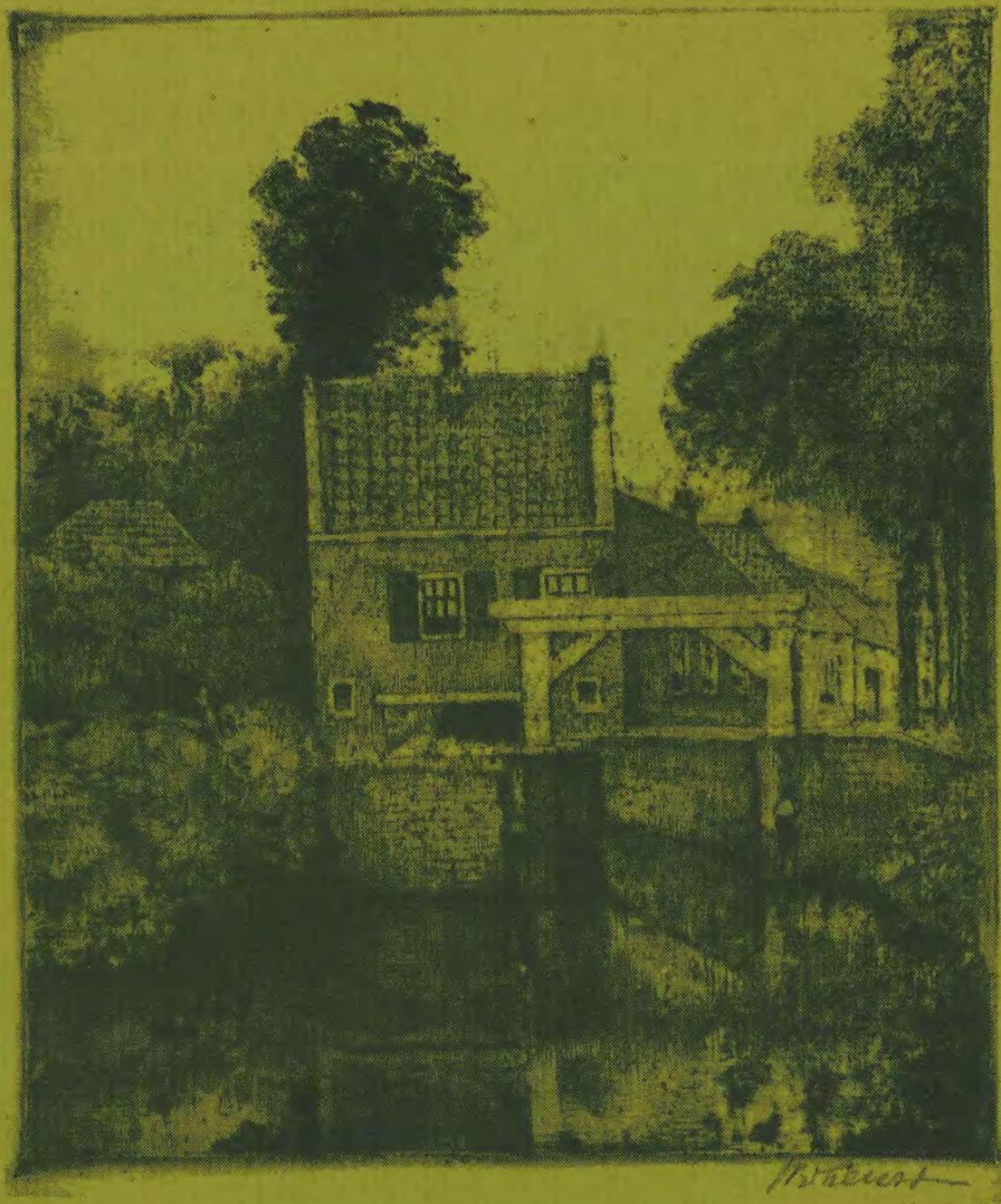

Historische Kring Maarssen

Steegstra

MEESTER SCHILDERS

VOOR ONDERHOUD- EN
RESTAURATIESCHILDERWERK

Fazantenkamp 51
3607 CC Maarssen
of
Postbus 1237
3600 BE Maarssen
Telefoon: 03465-63 316

**RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK
+VOORDEEL +VAKMANSCHAP
+KWIEKE SERVICE
radio en t.v. speciaalzaak**

electron

Diependaalsedijk 1, Maarssen
Telefoon 03465-6 20 81/6 86 80

Wij verkopen uitsluitend scharrelvlees en vleeswaren!

Slagerij Dorresteyn

Nassastraat 4
Maarssen

Sinds 1882!

Met scharrevlees eet je gezond!

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingsregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en omstreken onder nummer V. 476918.

Bestuur: J.H. Sagel, voorzitter, Mevr. I.G.M. van Veggel-Teijink, secretaris, Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 03465-67028, Mevr. G.M. Willekes-van Putten, penningmeester, giro: 2907376, H. Blaauw, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, B. de Ruiter, N. van Tricht en A. de Zwart.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijns-Brink (20-02-84).

Redactie: Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, R.H.C. van Maanen, Drs. W. Smits en Drs. J.W. Verhoef.

Redactieadres: Emmaweg 17, 3603 AK Maarssen, tel.: 03465-71575.

Ledenadministratie: H. Blaauw, Bloemstede 193, 3607 TB Maarssen, tel.: 03465-62425.

Verkoop losse nummers: B. de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 03465-63599.

17e Jaargang no. 2, augustus 1990

Verschijnt 4 x per jaar

KRINGNIEUWS

Gemeentelijke bijdrageregeling

De gemeente Maarssen heeft een bijdrageregeling in het leven geroepen, zodat inwoners van de gemeente, die een (bijna) minimum inkomen hebben toch kunnen blijven deelnemen aan bepaalde welzijnsactiviteiten, omdat het lidmaatschap gedeeltelijk gedeclareerd kan worden bij de gemeente.

Leden van de Historische Kring Maarssen, die dus een (bijna) minimum inkomen hebben en woonachtig in deze gemeente zijn, kunnen het lidmaatschap van f 17,50 gedeeltelijk declareren bij de Gemeentelijke Sociale Dienst.

Aanvraagformulieren kunt u krijgen bij de Gemeentelijke Sociale Dienst en u kunt uw declaratie indienen na 1 augustus 1990 en voor 1 oktober 1990.

Tentoonstelling 'Nicolaas Bastert, schilder van de Vechtstreek' (1854-1939)

In opdracht van het Oudheidkundig Genootschap 'Niftarlake' is door de Utrechtse kunsthistorica mevr. drs. Lia de Jonge het boek over de kunstschilder Nicolaas Bastert geschreven, welk boek in 1989 klaar kwam, precies vijftig jaar nadat de schilder, die vrijwel zijn gehele leven in de Vechtstreek woonde, te Loenen aan de Vecht op 85-jarige leeftijd overleed. Naar aanleiding van het verschijnen van dit boek werd er een overzichtstentoonstelling op het Slot Zuylen te Oud-Zuilen gehouden, waar vrijwel uitsluitend werk uit de Vechtstreek van Bastert te zien was.

Het boek, dat een kleine oplage heeft en rijk geïllustreerd is, kost f 49,50 en in linnen gebonden f 60,-.

Bastert stamde uit een oude vooraanstaande familie, die al begin 17e eeuw in de Vechtstreek woonde. Sijvert Nicolaas, zoals zijn voornamen luidden, werd op 7 januari 1854 te Maarsseveen geboren op de nu niet meer bestaande buitenplaats Otterspoor, gelegen aan de Vecht. In 1855 verhuisde de familie naar Cromwijk.

Nicolaas Bastert studeerde aan de Amsterdamse Academie en de Academie van Antwerpen. Rond 1898 vestigde hij zich weer in de Vechtstreek, namelijk in Nigtevecht (Zwaanvecht) en later in Nieuwersluis (Rupelmonde). Vanaf 1914 woonde hij in Loenen aan de Vecht. Basterts werk behoort tot de Haagse School. De onderwerpen voor zijn schilderijen en aquarellen vond hij hoofdzakelijk in de Vechtstreek.

Ledenavond donderdag 27 september 1990

Op donderdag 27 september a.s. wordt de eerste ledenavond van het nieuwe seizoen

gehouden. De Historische Kring Maarssen heeft mev. M.A. Dukes-Greup bereid gevonden om deze avond haar verhaal te vertellen over de geschiedenis van het Breukelense Oudaen en haar bewoners. Mevr. Dukes, die zelf zo'n tien jaren op Oudaen gewoond heeft, zal vertellen over het ontstaan van Oudaen en hoe dit huis in de loop der jaren werd verbouwd. Zij heeft vele dia's van het huis (o.a. luchtfoto's) en het interieur uit de tijd dat zij Oudaen bewoonde. Ook over de restauratie uit die periode zal zij vele wetenswaardigheden vertellen en op dia's zal zij laten zien wat er toen ook allemaal tevoorschijn kwam. Het belooft ongetwijfeld een boeiende avond te worden, die u zeker niet mag missen.

Aanvang zoals altijd 20.00 uur in de Open Hof, Kerkweg 20 te Maarssen.

Ledenavond donderdag 22 november 1990

Op deze avond kunt u genieten van het diaklankbeeld 'Langs de molens door Noord-Holland', waarbij prachtige muziek van Johannes Brahms te horen zal zijn. Het geheel werd gemaakt en samengesteld door dhr. J. van der Vlies. De molens vormen de rode draad in het verhaal. Maar naast molens wordt er aandacht besteed aan landschap, boerderijen, kerken, bruggen, flora en fauna, etc.

Aanvang is 20.00 uur in de Open Hof, Kerkweg 20 te Maarssen. U bent van harte welkom.

Cursus Paleografie

Bij voldoende belangstelling, minstens 15 deelnemers, zal de Historische Kring Maarssen voor de vijfde maal een cursus Paleografie organiseren.

De cursus omvat 16 lessen, die van oktober '90, eenmaal per 14 dagen worden gegeven door mevrouw A. Hogenhout-Hofman in kapsalon H.G. Verkroost Bolensteinsestraat 8.

Waarschijnlijk zal dit op dinsdagavond gebeuren en zoals het er nu uit ziet, zal het lesgeld voor de hele cursus f 50,- bedragen. De bedoeling van deze cursus is, dat men in één winter oude handschriften, zoals brieven, acten, doopboeken e.d. leert ontcijferen.

Voor een ieder die iets wil gaan doen aan archiefonderzoek, bijvoorbeeld om naspeuring te doen naar zijn of haar genealogie is het volgen van een dergelijke cursus zeer aanbevelenswaardig.

Voor aanmelding of andere inlichtingen kan men zich wenden tot de cursusleidster mevrouw Hogenhout, Nieuweweg 5, 3612 AR Tienhoven, tel.: 03469-1374.

Schoolplaten van Willem van Leusden opnieuw in de belangstelling!

Hans Redeker meende het in 1974 nog heel zeker te weten: de wandplaten die de Maarsseense schilder-graficus Willem van Leusden tussen 1920 en 1927 had ontworpen, hadden de klaslokalen nooit bereikt. Zij zouden opgeslagen zijn geweest in het depot van de uitgeverij, dat door een brand werd vernietigd.

Bewaard gebleven tekeningen van enkele Utrechtse scholieren, die tijdens het begin van de Tweede Wereldoorlog werden vervaardigd, logenstraffen deze overtuiging. Bovendien dook in 1979 bij een gerenommeerd Amsterdams veilinghuis een map op met door Van Leusden ontworpen wandplaten. Deze map met het opschrift '12 platen voor het Teekenonderwijs - Methode Bakhuisen van den Brink en Van Leusden' was helaas incompleet. In de hierop volgende jaren werden in twee galeries nogmaals losse platen en zelfs niet uitgevoerde ontwerpen teruggevonden.

Waarom ontwikkelde Van Leusden deze wandplaten? Aanvankelijk dienden de originelen uitsluitend voor het onderwijs dat hij zelf aan de Burgeravondschool verzorgde. Gesteund door het enorme succes van dit leermiddel, besloot hij op zoek te gaan naar een uitgever. Hier ging enige tijd overheen tot tenslotte Nijgh & Van Ditmar toehapte. Rond 1925 verscheen een reeks, getiteld '12 platen voor het Teekenonderwijs - W. van Leusden, Maarsseveen'. De platen waren gevat in een hardkartonnen map, waarvan de typografie volgens de principes van De Stijl was uitgevoerd. In een later stadium werd deze serie geïntegreerd in een methode, die vooral met de naam Bakhuisen van den Brink werd verbonden. Tot zijn teleurstelling verdween Van Leusden naar de achtergrond.

Ten onrechte, tenminste zo oordelen we nu. De lesmethode is achterhaald, maar de wandplaten daarentegen spreken vanwege hun hoge artistieke niveau nog altijd een breed publiek aan. Door de heruitgaven van drie van deze platen kunnen we ons hiervan zelf overtuigen.

Het formaat van de kleurenreproducties is 50 x 60 cm. Kosten f 12,50 per stuk, per set van 3 stuks f 30,-. Ingelijst per stuk f 69,-. Exclusief vrachtkosten. Verkrijgbaar bij Boekhandel

Uitslag prijsvraag jaarmarkt

Op de jaarmarkt op zaterdag 2 juni 1990 toonde de Historische Kring Maarssen op haar kraam, naast de verschillende uitgaven van de Kring, ook drie gebruiksvoorwerpen.

Aan de bezoekers van de kraam werd gevraagd te raden waar deze voorwerpen oorspronkelijk voor dienden.

Slecht één der deelnemers, de heer C. Verbeek, Treubstraat 2 te Maarssen wist dit voor alle drie de zaken te doen.

Het waren:

1. een wrongelsnijder, gebruikt bij de bereiding van kaas.
2. een rokvlinder, om het opwaaien van damesrokken bij het fietsen te voorkomen.
3. een papierstempel, dit stempel werd gebruikt om het bedrag in cijfers op verzekeringspolissen te waarmerken. De stempelafdruk werd hiertoe over het geschreven bedrag heen gezet, waarna geen veranderingen meer mogelijk waren.

De prijs, een boekenbon van f 25,-, is inmiddels aan de familie Verbeek toegezonden.

Bestuur Historische Kring Maarssen

Waar lag Neerdijk?

Het is niet met zekerheid vast te stellen van wanneer Maarsseveen dateert. In een oorkonde van 1174 die betrekking heeft op het bezit van de abdij van Oudwijk komt de zinsnede 'duo mansi in Marsenveen' voor. (1) Van oorsprong is het een leen van de heren van Maarssen. In de vijftiende eeuw werd heel Maarsseveen een gerecht van de bisschop, toen deze ook het gedeelte verkreeg uit het bezit van de heer van Gaasbeek (een afstammeling van de heren van Abcoude). Samen met Maarssen en Tienhoven werd een kerspel gevormd.

Toen Johan Huydecoper in 1640 het gerecht Maarsseveen van de Staten van Utrecht kocht, werd de naam gewijzigd in Oud-Maarsseveen en Neerdijk. Tegelijkertijd werd namelijk door Huydecoper het deel van Maarssen dat ten oosten van de Vecht lag aangekocht en ter onderscheid van het dan al bestaande Maarsseveen in Nieuw-Maarsseveen herdoopt. Wel zou de band tussen Nieuw-Maarsseveen en Maarssen hechter blijven dan die met Oud-Maarsseveen. Door de aankoop werd Huydecoper ambachtsheer en kreeg ondermeer het recht de schout aan te stellen.

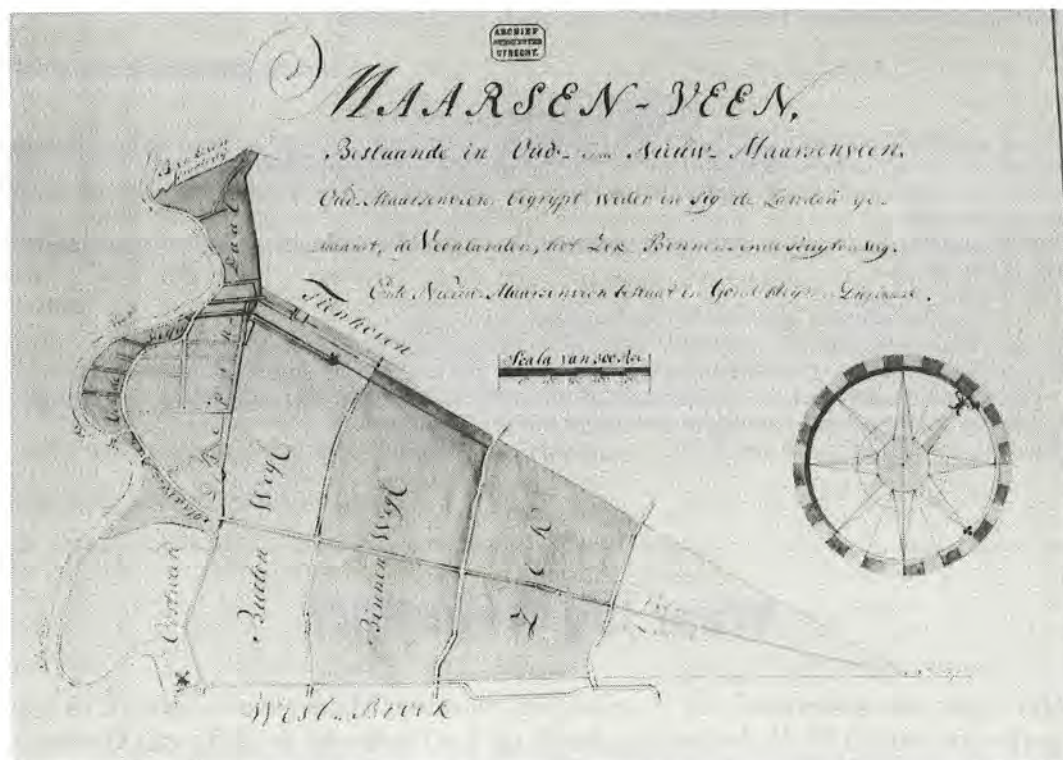
In 1798 werd Nieuw-Maarsseveen samengevoegd met Maarssenbroek en Maarssen tot een gemeente. Oud-Maarsseveen werd een zelfstandige gemeente. Drie jaar later werd weer het gerecht Maarsseveen gevormd. In

1812 vormden de gemeenten Breukerveen, Maarsseveen en Tienhoven gezamenlijk de gemeente Tienhoven. Drie jaar later werd Maarsseveen weer een zelfstandige gemeente om in 1949 opgeheven en bij de gemeente Maarssen gevoegd te worden.

In de 18e eeuw werd 'het gerecht van Oud- en Nieuw-Maarsseveen, met den Neerdyk' volgens de geheym-schrijver bestuurd door een schout en 8 schepenen, bijgestaan door een secretaris en bodes. Zitting werd gehouden in de herberg 't Swarte Varken.

Omtrent de exacte situering van Neerdijk doemen echter vraagtekens op. Duidelijk is dat Oud-Maarsseveen en Neerdijk een gemeenschappelijke band hebben en dat een dijk blijkbaar een grote rol speelt in Neerdijk.

Alvorens wat dieper in te gaan op de vraag

Archief Oud Munster inv. nr. 1042.

waar Neerdijk lag, is het zinvol in grote lijnen te weten hoe de ontginning en de totstand-koming van nederzettingen in dit gebied plaatsvond.

Van oudsher waren de oudste nederzettin-gen, zoals bijvoorbeeld Maarssen, gesitu-erd in het rivierkleigebied van de Vecht. Van hieruit werd begonnen met de verdere ontginning van de achterliggende woeste gronden richting het Gooi.

De ontginning gebeurde volgens een be-paalde systematiek. Vanuit een parallel aan de Vecht lopende dwarswetering met dijk annex weg werd een strook grond ontgon-nen. Vervolgens werd weer een dwarswe-tering met dijk annex weg aangelegd, waarna vervolgens weer een strook grond ontgon-nen kon worden. Die dwarsweteringen deden dienst bij de ontwatering van de grond.

Aan weerszijden van de strook grond lagen scheislotten, die bij het voortgaan van de ontginning werden doorgetrokken.

Bij het gerecht Maarsseveen werd begonnen

bij de dwarswetering genaamd Den Dieppe, ook wel aangeduid als hoofdwetering en veenwetering. Tegenwoordig staat deze we-tering bekend als de Zogwetering. De neder-zetting Maarsseveen 'verhuisde' met het aanleggen van een nieuwe dwarswetering met dijk annex weg mee. Achtereenvolgens werden na Den Dieppe de dwarsweteringen Oude Wech, Tweede Looydijk en Derde Looydijk aangelegd. De Oude Wech staat nu bekend als de Herenweg, de Tweede Looydijk als de Oude Dijk en de Derde Looydijk als Looydijk. Aan laatstgenoemde dijk, aangelegd in 1528, kwam de nederzetting Maarsseveen te liggen, welk de basis zou vormen voor het huidige dorp Oud-Maars-seveen. (2)

Tienhoven is op dezelfde wijze tot stand gekomen. De oorsprong van dit gerecht moet gezocht worden in de tien hoeven in 1243 door de heer (Herman) van Maarssen verkocht aan het kapittel van Sint Pieter.

Overigens zouden beide gerechten later in een proces aangaande de ontginning van de

nog resterende woeste gronden verweekeld geraken. Maarsseveen zou het proces verliezen wat tot gevolg had dat de kavels steeds smaller werden en uiteindelijk in een punt bijeenkwamen, wat het grondgebied haar zo specifieke spitse vorm zou geven.

Ook de turfwinning zou (zeer) grote gevolgen voor de vorm en samenstelling van het grondgebied hebben. Door de toenemende vraag naar turf werd men gedwongen van de droge ontvening over te gaan naar het veenbaggeren, ook wel aangeduid als slag-turven. De hierbij toegepaste werkwijze en het zich niet houden aan bestaande voorschriften zou leiden tot grondverlies en tot de vorming van de veenplassen. Maarsseveen week hierbij niet af van andere gerechten en vroeg en verkreeg toestemming om zelfs een gedeelte van het voorland van de dijken langs de dwarsweteringen te mogen vervenen. Het hierbij lopende gevaar van verdergaande grondafslag en overstromingen werd terzijde geschoven.

Het verzoek dat in 1769 aan de Staten van Utrecht werd gericht - en op 3 oktober werd ingewilligd - handelde over de vervening van de voorlanden van de Oude Dijk. En nu komen we ook meer te weten over de situering van Neerdijk. Het verzoek was namelijk afkomstig van de gezamenlijke eigenaars van de landen gelegen aan de 'den Ouden en Neerdijk, onder de gerechte van oud Maarsseveen'. Die eigenaars waren de Kapittels van Sint Jan en Oudmunster, het Convent van Oudwijk en juffrouw Bor.

Sinds 1556 deed de dijk slechts dienst als uit- en overweg om het vee, hooi en andere goederen af - en aan te voeren naar hun landen en diende 'alleenlijk ten hunner particulieren gebruik' voor de grondeigenaars. De landerijen waarvoor de Neerdijk als overweg diende waren in 1769 echter bijna alle verveend en de noodzaak de voorlanden tot 12 roeden vanaf de dijk te laten uitstrekken werd niet langer ingezien - bovendien werd er gesteld 'daar heel goed veen is'. Verzocht werd om tot vervening te mogen overgaan, waarbij in het Binnenweg (westzijde dijk) een roede en in het Zek (oostzijde dijk) twee roeden voorland over-

bleven. De Neerdijk zelf was gemiddeld twee roeden breed. De vervening werd toegestaan onder voorwaarde dat het overgebleven land met 'houtgewasch' beplant werd en verborging plaatsvond. Uit dit verzoek kunnen we dus af leiden dat Neerdijk en Oude Dijk benamingen zijn voor dezelfde dwarswetering met dijk annex weg. Dit wordt overigens ook gestaafd door andere archiefstukken, zoals bijvoorbeeld een processtuk uit 1569.

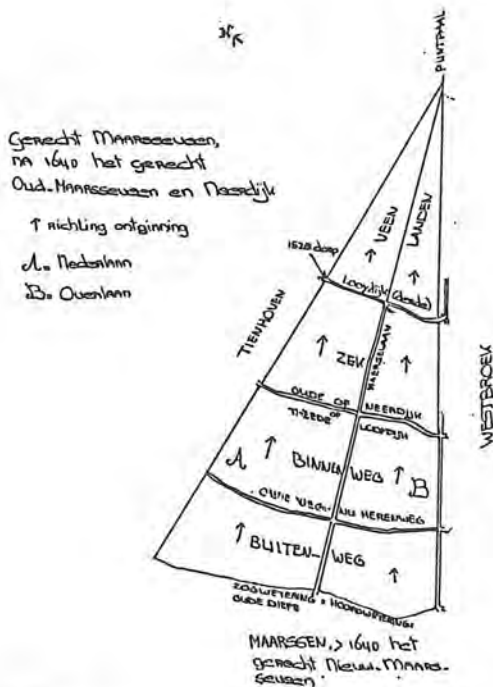
In de hoefslaglijst opgenomen in het boek van M. van Vliet daterende van ongeveer 1400, vermoedelijk 13e eeuws van oorsprong wordt Neerdijk niet genoemd. Maarsseveen en Tienhoven worden in een adem genoemd 'houdende 10 hoeven' met de verplichting tot onderhoud van 1 roede rijdsdijk en 18 roede veldijk, gelegen in het Waal.

Een rekening daterende van 1467 geeft Maarsseveen en Tienhoven afzonderlijk weer, naast bijvoorbeeld Achtienhoven, Westbroek en Oostwaard. Een gerecht Neerdijk wordt echter weer niet vermeld.

Verder stonden er klaarblijkelijk tot 1556 woningen aan de Oude Dijk, tegelijkertijd met de bewoning van de Looydijk. Na 1556 zou dus aan de bewoning een eind zijn gekomen, althans volgens dit verzoek uit 1769. Een onderzoek van drs. Smits naar de turfwinning wees echter uit dat in 1722 er wel (nog) bewoning aan de Oude Dijk voorkwam.

Sommige kaarten staven de resultaten van drs. Smits, andere echter niet. Hierbij dient aangetekend te worden dat ook de betrouwbaarheid van het kaartmateriaal niet altijd even groot is.

Op een kaart in 1606 vervaardigd ten behoeve van het kapittel van Sint Jan wordt op de plaats van de Oude Dijk de naam Neerdijk vermeld, waarbij tevens bewoning wordt ingetekend. Ook op de wandkaart van Holland vervaardigd door B.F. van Berckenrode en uitgegeven in 1651 door N. Visscher is de naam Neerdijk ingetekend. De naam heeft dan betrekking op de Oude Dijk lopende in het Nederlaan en het doorlopen-de gedeelte van de dijk in het gerecht Tienhoven. Bewoning wordt niet aange-

geven.

De kaart van Isaac Colouin uit 1657 geeft echter een grote verrassing te zien. In plaats van dat de naam Neerdijk parallel loopt aan de dijk (de Oude Dijk) wordt de naam dwars op de dijk in de kaart ingetekend. Hierdoor wordt de indruk gewekt dat Neerdijk een andere naam voor het gebied is, dat ook bekend staat als de Overlaan. Voor de Nederlaan vindt de bekende onderverdeling in Buitenweg, Binnenweg, Zek en de Veenlanden (ook wel het Veen) plaats. Overigens is aan het stuk Oude Dijk, liggende binnen de Overlaan wel enige bebouwing ingetekend, gedeeltelijk op dezelfde plaats als bijvoorbeeld op de kaart van 1606.

Op de kaarten betreffende het midden van

de Vechtstreek en uitgegeven in resp. 1677 en 1702-1721 door N. Visscher, resp. diens weduwe is de naam Oude Dijk weer ingetekend, echter ook zonder bewoning.

Resumerend kan gesteld worden dat de meeste bronnen door mij onderzocht de naam Neerdijk geven voor de dijk ook bekend staande als de Oude Dijk. Niet uitgesloten moet worden dat de naam Neerdijk (ook) betrekking heeft op het gebied dat bekend stond als de Overlaan en dat Neerdijk ooit een zelfstandig gerecht geweest is.

Ron van Maanen

Noten:

1. Notulen vergadering gemeenteraad Maarsseveen 30-6-1949.
2. Gottschalk. 'De ontginning ...'

Bronnen:

- M.K.E. Gottschalk. De ontginning der stichtse Venen ten oosten van de Vecht.
D. Dekker. Toestanden en gebeurtenissen uit de geschiedenis van Maarssen.
Fruin. Inleiding inventaris archieven Maarssen, Maarssenbroek en Maarsseveen.
M. Donkersloot-Vrij. De Vechtstreek. Oude kaarten en de geschiedenis van het landschap.
W.A.G. Perks. Geschiedenis van de gemeentegrenzen in de provincie Utrecht van 1795 tot 1940.
Geheym-schrijver van Staat- en Kerke der Vereenigde Nederlanden, beginnende met die van de provincie Utrecht etc. 1759.
M. van Vliet. Het hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams.
Archief gerecht Maarsseveen inv. no.6.
Archief kapittel Oud Munster inv. no. 2428.

De beginjaren van de SDAP in Maarssen

Twee september 1919 was een gedenkwaardige dag in de geschiedenis van de gemeentepolitiek in Maarssen. Bij de op die dag gehouden verkiezingen voor de gemeenteraad vond een politieke aardverschuiving plaats. In de 7 leden tellende gemeenteraad verscheen voor het eerst ook een sociaal-democraat. Het feit dat deze gebeurtenis nu ruim 70 jaar geleden plaats vond, is een mooie gelegenheid het ontstaan van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) afdeling Maarssen te bekijken. In dit artikel komen aan bod de oprichting, de voormannen en de activiteiten van de SDAP-afdeling Maarssen. Ik zal eerst een beeld geven van de algemene politieke omstandigheden waarbinnen de SDAP moest optreden.

De SDAP is in 1894 opgericht uit onvrede met het optreden van de Sociaal-Democratische Bond (SDB). Onder leiding van F. Domela Nieuwenhuis had de SDB de koers verlegd in de richting van het anarchisme. Principieel werd er dus niet meer aan de verkiezingen deelgenomen. Dit tot verdriet van de 'parlementairen', die de strijd voor het socialisme met name in de vertegenwoordigende lichamen (Tweede Kamer, Provinciale Staten en Gemeenteraden) wilden voeren. In de periode voor de eeuwwisseling zat hun aanhang vooral op het platteland van Friesland en Groningen, daar werden de eerste verkiezingssuccessen behaald. Pas na 1900 verschenen er ook SDAP-ers in de gemeenteraden in het westen des lands. Zij vormden overigens wel een vreemde eend in de bijt. De gemeenteraden waren nog geen gepolitiseerde lichamen maar 'bevriende commissies' van lokale elites, die hun bestuurlijke taken nog zuiver administratief en politieel opvatten. In 1899 zou de SDAP als eerste politieke partij een gemeente programma formuleren.

Binnen de provincie Utrecht had de SDAP slechts enkele steunpunten. Tot 1910 waren er slechts afdelingen in Utrecht, Amersfoort, Rhenen en Veenendaal. Vanuit de stad Utrecht werden pogingen gedaan de SDAP wortel te doen schieten in het omliggende platteland. De activiteiten op lokaal niveau richtten zich in het bijzonder op de verkiezingen. De verkiezingen vonden namelijk

vaak 1 of meerdere malen plaats per jaar! De verkiezingsstrijd had zodoende een meer permanent karakter. Om de twee jaar trad van elk gekozen orgaan 1/3 deel van de leden af. Naast deze reguliere verkiezingen waren er ook nog tussentijdse verkiezingen. Deze vonden plaats wanneer een volksvertegenwoordiger zijn lidmaatschap beëindigde ten gevolge van vertrek naar elders, overlijden of om andere redenen. De vacature werd dus niet zoals tegenwoordig opgevuld door de eerste opvolger op de lijst. Bij het vrijkomen van één of meer zetels stelden de kiesverenigingen kandidaten. Het maximum aantal kandidaten per kiesvereniging was dus nooit groter dan het aantal vrijgekomen plaatsen. In de gemeente Maarssen ging het bij de reguliere verkiezingen, die om de 2 jaar werden gehouden om respectievelijk 2, 2 en 3 zetels. Voor het bemachtigen van een zetel was het vereist om de helft van de geldig uitgebrachte stemmen te vergaren. Lukte dit niet in de eerste ronde, dan volgden er twee weken later opnieuw verkiezingen. In deze tweede ronde deden slechts de twee kandidaten, die de meeste stemmen behaald hadden in de eerste ronde, mee. In de herstemmingen kon door middel van electorale samenwerking met andere partijen gepoogd worden alsnog een meerderheid te behalen.

Op nationaal niveau vonden na 1896 (met de invoering van de kieswet Van Houten) om de 4 jaar reguliere verkiezingen plaats voor de

100 kamerzetels. Nederland telde 100 kies-districten, die elk een kamerlid naar het parlement afvaardigde. De gemeente Maars-sen lag binnen het kiesdistrict Breukelen, dat grofweg het Noordwesten van de provincie Utrecht en het uiterste Noordoosten van de provincie Zuid-Holland omvatte.

Voor de statenverkiezingen was de provincie Utrecht in 6 kiesdistricten verdeeld, namelijk Amersfoort, Amerongen, IJsselstein, Utrecht I en II en Breukelen, die ieder 6 of 7 statenleden afvaardigde. Om de 3 jaar kwam de helft van de zetels vrij. Voor Breukelen betrof het 3 en 4 zetels, de zittingsduur was 6 jaar.

Tenslotte de plaatselijke verkiezingen. De kleinere gemeenten qua inwonertal hadden 7 raadsleden. Om de twee jaar kwam 1/3 deel vrij, het ging dus om 2, 2 en 3 zetels, de zittingsduur was 6 jaar. Een raadszetel bemachtigen kon op twee manieren: op eigen kracht, dan moest men ter plekke wel zeer sterk zijn. Immers 50% van de stemmen moest veroverd worden. Men kon ook een stembusakkoord sluiten met een andere partij, waarbij men elkaars kandidaten niet tegen elkaar liet uitkomen, maar elk voor een verschillende vacature deed opteren. Voor de SDAP was het op het platteland in het westen des lands moeilijk bondgenoten te vinden. De strijd ging vrijwel overal tussen de liberalen en de confessionelen. Bovendien had de SDAP hinder van het censuskies-recht. De stemgerechtigden moesten een zekere welstand, tot uiting komend in o.a. het bezit van een huis, het hebben van een vast inkomen of spaartegoed of het betalen van een som in de directe belastingen. Van de SDAP-aanhang kon slechts een deel aan de gestelde voorwaarden voldoen. Liberalen profiteerden juist van deze situatie, hun aanhang bestond uit de hogere inkomens-klassen, die dus wel over het kiesrecht beschikten.

Hoe lagen nu de politieke verhoudingen in de Maarssense gemeentepolitiek?

De grootste groepering zijn de liberalen, normaliter hebben zij meer dan de helft van het kiezerscorps achter zich. In principe kunnen zij dus alle raadszetels bezetten.

Ongeveer 25% van de kiezers is Rooms-Katholiek, ca. 10% stemt Anti-Revolutionair. Van belang is een restgroep van kerkse Hervormden die over het algemeen zijn stem geeft aan de liberale kandidaten. Een voorwaarde is echter wel dat de liberalen een conservatieve inslag moeten hebben en betrokken zijn bij de NH-gemeente ter plaatse. In de praktijk leggen de liberalen beslag op 4 of 5 zetels, de overige 2 'gunt' men aan de katholieken en protestants-christelijken (CH-richting). De overgang tussen liberaal en christelijkhistorisch is in Maarssen zeer vaag, de kerkse Hervormden zitten immers op de wip! Een te linkse liberaal legt het meestal af tegen een 'spontane coalitie' van katholieken, gereformeerden en kerkse hervormden.

Met de toenemende industrialisatie namen de kansen voor de SDAP in Maarssen toe. Hoewel nog niet apart georganiseerd zien wij voor het eerst hun politieke invloed bij de raadsverkiezingen van 1911. Het betreft een reguliere verkiezing voor 3 zetels. Er treden af een liberaal, een CH-gezinde en een katholiek. De eerste twee worden gekandideerd door de liberale kiesvereniging, de laatste door de RK- en de AR-kiesvereniging. De besturen zeggen elkaars kandidaten te zullen steunen. Door deze enkele kandidaatstelling hoeft er geen verkiezing gehouden te worden. Er wordt echter nog een derde lijst met een kandidaat ingediend door een groep onafhankelijke kiezers, bestaande uit vooruitstrevende werkgevers, onderwijzers van de openbare lagere school en een aantal werklieden. Zij schuiven de sigarenfabrikant Gerard de Vries, woonachtig op Schippers-gracht nr. 1, naar voren.

Politiek is hij waarschijnlijk het best te typeren als vrijzinnig-democraat. Verrassenderwijs weet hij een raadszetel te bemachtigen ten koste van de confessionele kandidaat B.F. Boerma jr. Vier jaar later stelt een groep werknemers een tegenkandidaat tegen het zittende raadslid de CH-gezinde Mr. W.H. Köhler, die door de RK-, de AR- en de liberale kiesvereniging gekandideerd is. Desalniettemin vergaart de 'werknemers-kandidaat' Nicolaas Lamme, een schilder die op Raadhuisstraat nr. 14 woont, meer dan de

helft van de geldig uitgebrachte stemmen. Hij neemt echter om onbekende redenen de benoeming niet aan. De Sociaal-Democraten in Maarssen besluiten dan zich in 1916 definitief apart in een SDAP-afdeling te organiseren. De grote motor in deze beginjaren is niet een werknemer uit de plaatselijke nijverheid, maar een man, die zeer bemiddeld is: Otto Nathan Cohen (1864-1921).

Otto Nathan Cohen is de man waarop de SDAP-afdeling Maarssen in de beginjaren zal drijven. In mei 1915 vestigt hij zich, in Maarssen, hij betreft dan voorlopig een kamer in de Harmonie.

Afkomstig uit een Amsterdams joods intellectueel milieu, vader was chemicus, bekwaamt Cohen zich in het ingenieursvak, onder meer in Duitsland. Als vertegenwoordiger van een aantal Duitse electrotechnische bedrijven keert hij terug naar Nederland, vanuit het Westfaalse Burgsteinfuhr. Na een paar maanden vestigt hij zich definitief in het pand Breedstraat 23b. Beroepsmatig houdt hij zich bezig met 'taxaties, toezicht op geheele stoom- en elektrische installaties, adviezen ten aanzien van ijsmachines, koelinrichtingen en centrale verwarming'. Dat Cohen een meer dan bemiddeld man is blijkt uit zijn hoge aanslag in de plaatselijke inkomstenbelasting, de zgn. 'Hoofdelijke Omslag'. Hij wordt hierdoor min of meer als gelijkwaardig beschouwd door de lokale liberale notabelen. Voor zijn toekomstige SDAP-medebestuurdersleden gaat dat minder vanzelfsprekend op. Uit een brief aan de secretaris-penningmeester van de SDAP (J.G. van Kuykhof), van 15 april 1916, blijkt dat de afdeling Zuilen-Maarssen-Breukelen is opgericht. Zij telt 4 leden uit Maarssen, 3 leden uit Zuilen en 5 leden uit Breukelen. In de brief wordt het verzoek gedaan om opgave te verkrijgen van de in deze plaatsen woonachtige partijgenoten. De oprichters blijken daarvan dus niet op de hoogte te zijn (De SDAP kende in plaatsen waar nog geen afdeling bestond zgn. 'verspreide leden'). Het eerste bestuur bestaat uit de voorzitter Otto Cohen uit Maarssen, de secretaris Geurt van den Brink uit Maarssen, een metselaar woonachtig op

Bolensteinsestraat 33 en Cornelius Casius uit Zuilen, die de penningen beheert. De leden uit Maarssen zijn verder Anthonius R. van der Heyden, brugwachter, woonachtig op de Straatweg bij de sluis tussen de Vecht en het Merwedekanaal en, heel opmerkelijk, Hendrik van der Woude, eigenaar van de kininefabriek die de voorloper is van de huidige ACF. De oprichtingsdatum van de SDAP-afdeling is 1 april 1916.

De afdeling kan meteen aan de slag: in mei 1916 zijn er twee tussentijdse verkiezingen voor de gemeenteraad van Maarssen. De twee SDAP-kandidaten behalen ongeveer 12,5% van de stemmen. In juni volgt er de verkiezing voor de Provinciale Staten. Voor het eerst stelt de SDAP een kandidaat in het kiesdistrict Breukelen. De liberalen stellen geen kandidaat in dit confessionele bolwerk, maar ondersteunen de SDAP-er Jan Timmer. Hij is onder meer kandidaat gesteld door de hotelhouder F.H. Arends, de brugwachter A.R. van der Heyden, de opzichter bij Rijkswaterstaat J. van der Velde, de timmerman G. de Vries, de sigarenmaker J. de Jager en de rijwielhandelaar C. de Haan uit Maarssen en de sigarenmaker H. Telleghen uit Maarsseveen. Op 22 mei 1916 schrijft afdelingssecretaris Van den Brink aan het Partijsecretariaat afd. sprekerscentrale onder meer het volgende: 'Wij hebben reeds verschillende sprekers tot het houden van voordrachten in onze jonge afdeling, waar flinke propaganda dringend noodig is, uitgenoodigd, tot heden met een negatief resultaat. De laatste uitgenoodigde partijgenoot Dr. J. van Leeuwen (het tot dan toe enige SDAP-statenlid van Utrecht) te Utrecht, deelde ons mede, ons tot U te richten. Wij verzoeken U thans beleefd voor ons meestal landelijk district een spreker te willen aanwijzen liefst nog in de maand Juni. Er zoude moeten worden gesproken te Maarsen en Breukelen, liefst op avonden niet te veel uit elkaar liggende. Voor logies wordt gezorgd. De financiële draagkracht onzer jonge afdeling is nog niet groot. Gaarne zien wij Uw spoedig antwoord tegemoet...' Hij heeft succes want op 2e Pinksterdag 12 juni 1916 houdt de afdeling Maarssen in het kader van de verkiezingen voor de Provin-

OTTO COHEN, MAARSSSEN a.d. Vecht (Holland)

Ingenieursbureau

Telegramadres: Cohen -- Telefoon Int. 25

Vertegenwoordiger der Maschinen- und Kranbau A.-G. (M. U. K. A.-G.), Düsseldorf,
voorheen Maschinenindustrie Ernst Halbach A.-G., Düsseldorf

Verhuren van Locomobielen, Stoomketels, Centrifugaalpompen, Licht- en Krachtstations

Vertegenwoordiger der Firma Hermann Hofmann, Apparatenbau, Frankfurt am Main

Apparaten voor Gevaarloos opslag van brandbare vloeistoffen

Taxaties :: Toezicht op geheele stroom- en elektrische installaties :: Adviezen

IJsmachines -- Koelrichtingen -- Centrale Verwarming

MAARSSSEN

MAARSSSEN, den 8 Augustus

1919

Ingek.

N^o.

Gemeente Maarssen
Dossier No. 1521/60

Aan BURGEMEESTER en WETHOUDERS

der Gemeente

MAARSSSEN

Ingevolge zyner verkiezing tot lid van den Gemeenteraad te MAARSSSEN heeft de ondergeteekende hiermede de eer eervol ontslag als lid der Commissie volgens art 181 der Gemeentewet in zake grensregeling Zullen Maarssen-Utrecht aan te vragen.

Hoogachtend

Uw dw

den Heer O. N. Cohen.

cialen Staten een Openluchtmeeting, "s middags ten 2½ ure op een stuk land aan den Julianaweg te Maarssen. Sprekers: A.B. Kleerekoper, lid der TK, Amsterdam, Jan Timmer, candidaat der SDAP voor het district Breukelen en Van Eizenga, Bussum. De Muziekvereniging 'Voorwaarts' en de Zangvereniging 'Stem des Volks', beiden van Utrecht zullen welwillend hunne medewerking verleen. Entree 5 cents. Debat vrij', aldus de advertentie die de SDAP-afdeling plaatst in het lokale blad 'het Nieuws'. Het mag helaas niet baten, de confessionele kandidaten zijn in het kiesdistrict Breukelen onverslaanbaar voor de gezamenlijke linkerzijde (liberalen en sociaal-democraten).

	uitgebr. stemmen totaal	uitgebr. stemmen op de SDAP
Maarssen	199	98
Maarsseveen	67	24
Tienhoven	56	4

Uit de tabel kunnen we enige conclusies trekken. Op het eerste gezicht lijkt de SDAP goed te scoren, zeker in Maarssen, waar bijna 50% wordt gehaald. Echter de opkomst is bijzonder laag. De verklaring daarvoor is gelegen in het feit dat de liberale stemmers thuis zijn gebleven. Normaal gesproken hadden zij een eigen kandidaat, nu is het voor het eerst dat er geen liberaal is gekandideerd. Daarenboven kwamen de liberale kandidaten vaak uit Maarssen of Maarsseveen. Deze twee gemeenten waren de enig overgebleven electorale liberale bolwerken in het kiesdistrict Breukelen. Alleen hier beschikten de liberalen nog over de steun van de meerderheid der kiezers. De liberale kandidaat (meestal de burgemeester of een wethouder) speelde een thuiswedstrijd en zorgde voor een tamelijk hoge opkomst in de beide gemeenten. Dit effect treedt natuurlijk niet op wanneer de kandidaat voor de linkerzijde een socialist uit de grote stad is, letterlijk en figuurlijk een 'vreemde gast' voor de Maarssense kiesgerechtigden. Het aantal uitgebrachte stemmen op de SDAP geeft daardoor wel een aardige indicatie voor de werkelijke SDAP-aanhang in Maarssen,

Maarsseveen en Tienhoven. De mate van aanhang voor de SDAP wordt ook duidelijk bij de gemeenteraadsverkiezingen. Op 26 juni 1917 is er een reguliere verkiezing van 3 raadsleden. Tegenover de zittende liberale raadsleden C.E. Wolff, C.G. Kan en Gerard de Vries stelt de SDAP kandidaat: Cohen en Van den Brink. Zij vergaaren respectievelijk 98 en 41 stemmen van de 264 uitgebrachte stemmen. Onder het dan geldende kiesstelsel is er weinig eer te behalen. Dat blijkt ook op 6 november 1918 wanneer er voor het laatst een raadsverkiezing plaatsvindt volgens het oude stelsel. In de tussentijdse verkiezing staan kandidaat de liberaal H.J. Stevenhagen, de rooms-katholiek F.M.J.A. Roels en de socialist O.N. Cohen. De laatstgenoemde verkrijgt slechts 87 van de 287 uitgebrachte stemmen en valt daardoor in de 1e ronde af. Pas met de Tweede Kamerverkiezingen van augustus 1918 krijgen we een reëel beeld van de politieke krachtsverhoudingen. Dan wordt het algemeen kiesrecht voor mannen en het evenredige kiesstelsel ingevoerd.

Met welke activiteiten proberen de sociaal-democraten hun aanhang in die beginjaren te mobiliseren?

Landelijk richt de SDAP zich met name op het verkrijgen van het algemeen kiesrecht voor mannen. In Den Haag werden massabetogingen gehouden bij de opening van de Staten-Generaal op de derde dinsdag van september. Deze 'Roode Dinsdagen' dienen de werkelijke aanhang te tonen, immers de SDAP is in de Tweede Kamer door het gebruikte kiesstelsel sterk ondervertegenwoordigd. Bovendien organiseert de SDAP, soms in samenwerking met het NVV, volkspetitionnementen waarbij massaal ondertekent werd. In Maarssen blijkt penningmeester L. Casius echter 'de zaak weer in de war te late lopen' doordat hij de lijsten van de kiesrechtzegels kwijt raakt. Of dit de reden is dat hij opgevolgd wordt door H.C. Meijers, woonachtig op Parkweg no. 10, is niet meer te achterhalen.

In 1917 wordt door de zgn. 'Pacificatie' het algemeen kiesrecht voor mannen verwezenlijkt. De confessionelen krijgen in ruil daarvoor de opname in de grondwet van de

financiële gelijkstelling van het bijzonder en het openbaar onderwijs. De SDAP-afdeling Maarssen besluit om 2000 manifesten over de grondwetsherziening te verspreiden!

Op een ander punt wil ik wat nader ingaan. Rondom de distributie in de Eerste Wereldoorlog zal de plaatselijke SDAP zich danig roeren. Sinds 1914 hadden de oorlogstoestanden hun invloed doen gelden op het neutrale Nederland. De invoer was gestaag gedaald, het gevolg een toenemende schaarste van verscheidene produkten. Aanvankelijk voelen de gemeenteraden van Maarssen en Maarsseveen niet veel voor overheidsingrijpen. Liberaal in hart en nieren zijnde vertrouwt men op het vrije marktmechanisme. Alleen het links-liberale raadslid Gerard de Vries dringt aan op het instellen van een levensmiddelen- en brandstofdistributiecommissie. Pas in september 1916 wordt de commissie ingesteld, bestaande uit een aantal raadsleden. De samenstelling leidt tot wrevel bij de lokale sociaal-democraten. Op 28 september 1917 schrijven O. Cohen en G. van den Brink, namens de afdeling Maarssen der SDAP, G. Vermaak en Gerrit de Vries, namens de timmerliedenvereniging Maarssen, aangesloten bij het NVV, en J. de Jager en H. Zwanik namens de afdeling Maarssen van de Ned. Bond van Sigarenmakers en Tabaksbewerkeren een brief aan de raden van Maarssen en Maarsseveen met de volgende inhoud: 'geven met verschuldigden eerbied te kennen . . . dat sinds geruimen tijd onder hunne leden en de geheele arbeidende klasse ontstemming heerscht over het werk der Levensmiddelen- en Brandstoffencommissie;

dat men vermeent dit verschijnsel te moeten wijten aan de samenstelling dezer commissies;

dat toch deze commissies hoofdzakelijk zijn samengesteld uit producenten (leden van den Boerenbond tuinbouwvereniging en brandstoffenhandelaars);

dat geen enkele vertegenwoordiger der georganiseerde arbeiders in deze commissies zitting heeft;

dat dus in zake distributie voor de arbeidende klasse wordt beschikt voor haar bij haar doch zonder haar;

dat op dit feit reeds is gewezen in een request der Afdeling MAARSSSEN der S.D.A.P. gezonden aan den Gemeenteraad te Maarsse dd. 28 april 1917 hetgeen voor kennisgeving is aangenomen;

dat herhaaldelijk is gebleken dat genoemde commissies geheel onvoldoende op de hoogte zijn van de nooden der arbeidersgezinnen;

dat, voor zooverre ondergeteekenden bekend, behalve het zich in principe verklaren voor de aansluiting bij de Rijksverzekering tegen werkeloosheid van Overheidswege in de Gemeenten alsnog in dezen geen maatregelen zijn genomen ten behoeve der werkelozen bij de in dezen winter zeker te verwachten groote werkloosheid;

dat in het daarvoor misschien aan te wijzen lichaam, de Afd. MAARSSSEN-MAARSSSEVEEN van het Kon. Nat. Steuncomité ook al weder geen vertegenwoordigers der georganiseerde arbeiders zitting hebben;

dat bij de aanstaande distributie van schoenen, klompen, sajiet e.a. de beoordeeling van het al of niet toekennen dezer artikelen berust bij de Levensmiddelencommissie, die zooals reeds gemeld niet op de hoogte is van den toestand in arbeidersgezinnen, waardoor ook weder ontstemming zal worden gewekt;

dat in bijna alle plaatsen in ons land vertegenwoordigers der arbeiders in genoemde commissies zitting hebben.

Redenen waarom zij zich tot Uwen Raad wenden met het eerbiedige doch dringende verzoek den Levensmiddelen- en Brandstoffencommissie te willen uitbreiden met een of meer vertegenwoordigers der georganiseerde arbeiders ten einde de verzekering te verkrijgen, dat bij den naderenden nood in alle opzichten met kennis van zaken worde gehandeld en er tot het lenigen der gevolgen der komende werkeloosheid reeds thans energieke maatregelen worden genomen.'

B en W stellen deze brief in handen van de Levensmiddelencommissie, die onder voorzitterschap staat van C.E. Wolff, directeur van de accumulatorenfabriek, liberaal raadslid en wethouder van Maarssen. De commissie reageert furieus: 'de Commissie in haar geheel heeft steeds op alle haar ten dienste

staande wijzen te kennen gegeven, op- en aanmerkingen van ingezetenen gaarne te zullen vernemen, en ieder die dit verlangde, ruimschoots gelegenheid te geven met haar overleg te voeren . . . Van die geheele arbeidende klasse, van al die ontstemde inwoners toch, heeft niemand het de moeite waard gevonden ons in woord of schrift mededeeling omtrent die ontstemming en de oorzaak te doen.' De SDAP kwalificeert men dan ook als: 'eener partij welke slechts van en door afbrekende critiek bestaat', over haar leiders: 'Mogen wij aannemen dat de overige ondertekenaars niet voldoende onderlegd zijn om van de bepalingen der Distributie-Wet en wat daarmede samenhangt op de hoogte te zijn, van den eersten ondertekenaar (COHEN), kennelijk de verantwoordelijke leider in deze, kan dit niet gezegd worden. Als leider moet hij op de hoogte zijn, krachtens zijn graad van ontwikkeling kan hij dit zijn en ten slotte is hij dit ook. Meerdere uren heeft onze Secretaris opgeofferd om hem allerlei inlichtingen te verstrekken en het is hem dus bekend dat de samenstelling der Commissie in den door hem gewenschten zin niet mag geschieden, hoogstens adviseerende leden zouden kunnen worden toegevoegd . . .' De commissie

heeft een vermoeden waarom Cohen toch een adres heeft gezonden: 'met het doel om bij zijne minder ontwikkelde volgelingen en hen die hij daartoe hoopt te bekeeren, een geest van ontevredenheid op te wekken . . .' Tenslotte dringt de Commissie bij het College van B en W aan openlijk opte treden, aangezien de adressanten het mogelijke hebben gedaan hun heldendaad publiek te maken, door die aanval te brandmerken en voorlichting te geven aan het publiek. Wolff en Cohen zullen nog meerdere malen hun degens kruisen.

Jan Willem Verhoef

Bronnen:

- Gemeentearchief Maarssen: ingekomen en uitgaande stukken gemeenten Maarssen, Maarsseveen en Tienhoven. 1911-1923.
- Gemeentearchief Breukelen: uitslagen provinciale statenverkiezingen, 1916.
- Gemeentearchief Utrecht: 'het Nieuws', lokaal nieuws- en advertentieblad, jaargang 1916.
- Internationaal instituut voor de sociale geschiedenis Amsterdam: map SDAP-afdeling Maarssen, 1916-1921.
- T. van der Meer e.a., De SDAP en de kiesrechtstrijd, 1894-1913, Van Gennip, Amsterdam, 1981.

De eigenaren van Huis ten Bosch

Hoewel de naam anders doet vermoeden is de benaming Huis ten Bosch niet afkomstig uit de Middeleeuwen. Als Ten Bosch of Ten Bussche in de bronnen genoemd wordt, komt de benaming 'huis' niet voor. Het is zelfs niet goed mogelijk te achterhalen wanneer we zekerheid hebben dat de bronnen melding maken van 'ons' Ten Bosch.

Vele stukken land en een aantal versterkte huizen droegen de prozaïsche naam Bos of iets dergelijks en soms kregen de bewoners van zo'n huis ook nog deze naam als toevoegsel.

Zelfs als we in de archieven van de leenheer van Utrecht, de bisschop, gaan zoeken naar de vermeldingen van de leenmannen van 'Het alinge Goed ten Bossche, met allen

zijn toebehoren . . . daar boven naast geland is het Convent van Oudwijk ende beneden naest gelegen is die hofstede van der Meer' (1) komen we niet veel verder.

21 Oktober 1458 werd Johanna Johansdr. van IJsselsteyn, H(ee)r Gijsbert van Vianen van Rijsenborg Ridders Wijff' beleend met dit alinge (gehele) goed. Voor haar had Gijsbert van IJsselsteyn, ridder, dit gebied in

Huis ten Bosch, zoals het in 1628 werd gebouwd. Fragment van de gravure 'Aldus verthoonen de Wooningen, hofsteden en ghebouwen, gelegen aende Noord-Oost zijde van de Vecht, van 't Huys 't Oudaen langs de Heerlijkeit van Maarsseveen tot aan Vechtensteyn.'

zijn bezit.

Tijdens de 14e eeuw werd vele malen melding gemaakt van leenmannen van de bisschop van Utrecht of de graaf van Holland en zelfs werd een aantal IJsselsteynen, ook wel 'van den Bossche' (2) genoemd, maar iedere keer zaten we op het verkeerde spoor. Zo was er ene Gijsbrecht van IJsselsteyn beleend met een Huis ten Bossche, maar dit lag niet in Maarssen, maar meer stroomafwaarts van de Vecht bij de Hinderdam. (2) In 1339 kocht Arnoud van IJsselsteyn een Goed ten Bossche, maar dit lag in de buurtschap Emminclaer. (3)

Pas in 1387 is er een exacte plaats te bepalen van het leen waarnaar we zochten.

Toen werd in het leenboek van de bisschop opgetekend: 'her Ghijsbrecht van IJsselsteyne, ridder, hout die hofstede Ten Bussche mit vier ende twintich mergen lants', (4) en wordt duidelijk dat we het in Maarssen moeten plaatsen. De term 'hofstede' geeft aan dat we niet met een riddermatig huis of kasteel te maken hebben. Als dat het geval was, dan sprak men van 'huys'. Gijsbrecht van IJsselsteyn bezat in 1382 het 'huys van Ruwele' bij Breukelen. (5)

Zoals vermeld werd 21 oktober 1458 Johanna Johansdochter van IJsselsteyn, heer Gijsbert van Vianen van Rijsenburg, 'ridders wijff' met het 'alinge Goed ten Bossche' beleend.

6 Juni 1476 nam Elisabeth van Vianen van Rijsenburg, dochter van Johanna, het leen over.

11 December 1496 volgde Mechtelt van Raaphorst 'na dode Elisabeth van Vianen van Rijsenburg, haar moeder', die het goed

hield tot 10 juli 1537 Cornelis van Hardenbroek zijn moeder (Mechtelt) opvolgde. 6 Oktober 1543 werd de erfopvolging doorbroken. Toen legde Saris die Coeninck de leeneed af ten behoeve van jonkvrouwe Anna Pompeus Occo d(ochte)r. Zij was waarschijnlijk een dochter van de Amsterdamse bankier Pompeus Occo, die een belangrijke rol speelde in de handel op Denemarken. 21 Oktober 1548 gaf Anna Pompeus Occodr. Goed ten Bosch over aan Jacob Hermansz., die het 14 mei 1548 weer doorgaf aan Anthonis van Meerten, ridder, bij wie even later in een akte van waarborg vermeld werd, dat het Goed inmiddels 56 morgen groot was.

Anthonis van Meerten van Abcoude was al op 15 november 1546 beleend met de ridderhofstad Ter Meer en werd 13 november 1557 heervan Maarssenbroek. Zijn zoon Hendrik, die hem 12 maart 1569 opvolgde, kon zich, evenals zijn vader, Heer van Ter Meer, Maarssen, Essensteyn en Maarssenbroek noemen.

Reeds voor zijn dood droeg hij het Goed ten Bosche op aan zijn zuster Barbara van Abcoude van Meerten wiens echtgenoot, Gerard van Zoudenbalch, heer van Urk, 24 augustus 1578 de eed aflegde ten behoeve van zijn echtgenote.

VERKAVELING

26 November 1593 werd het Goed ten Bosch gekocht door Aart ten Grotenhuys en Cornelis Cornelisz van Heemskerk, die het geheel verdelen.

Over Cornelis van Heemskerk is weinig bekend; vermoedelijk is Aart (Aard, Arend)

ten Grotenhuys in september 1590 met een familielid van hem, Maria Willemsdr. van Heemskerk (6) getrouwd.

Van Aart ten Grotenhuys is bekend dat hij zich 'Heer van den Bosch' liet noemen en dat hij bij zijn overlijden in 1615 tot de rijkste mannen van Amsterdam behoorde, waarvan de bezittingen in de Beemster het hoogst werden ingeschat (f 140.000,-).

In Maarssen bezat hij toen 'een stuck landts groot 32 morgen zaey ende weylant genaamt het Goet ten Bossche met een steenbackerij ende drij Verscheyden woninghen, met noch een groot speelhuys mit eenen toren, ende voorts noch een bouwhuys, schuer ende alderlij gereetschap van wagens, peerden, carren, ploech etc.' De waarde van dat bezit bedroeg f 18.000,-.

Met dit bouwhuys kan alleen maar het gebouw bedoeld worden, dat later Vechtenstein heet.

Dit gebied werd in de loop van de eerste helft van de zestiende eeuw in stukken verkocht, nadat het via Johan ten Grotenhuys (5 februari 1617) in het bezit kwam van Abraham de Graaf, die getrouwd was met Margareta ten Grotenhuys. (7)

De Graaf verkocht twee maal twee morgen land aan Jan Gerrits Meijen (21 maart 1629 en 7 januari 1637) en nog een aantal andere percelen aan anderen.

Slechts bij de verkoop aan Jan Gerrits Meijen was sprake van een huis, zodat ik aanneem dat de voorloper van het latere Vechtenstein er als 'bouwhuys' in 1615 al was.

Bij de verkoop van 1637 werd de nieuwe benaming van dit gebied: 'vier mergen lands uyt die rechte helfte van dat alinge goed ten Bossche ende sijn toebehoren als dat gelegen is tot Maarssen met het huys genaemd Vechtstein'. (8)

De heer Wolters heeft over deze buitenplaats al uitgebreid in ons periodiek verhaald.

Wij bepalen ons tot de andere helft van het Goed ten Bosch, die 7 mei 1618 overging op Dirk Cornelis van Heemskerk, zoon van de overleden Cornelis.

Volgens de leenregisters bezat hij het gebied langs de Vecht dat zich uitstreckte van de Maarsseveensche Vaart tot de Steenplaats 't Goed ten Bosch.

Uit dit rijke bezit verkocht hij 10 november 1627 'het huys ten Bossche met een boomgaart en plantagie met 12 morgen weylands' aan Pieter Beltens.

Vanaf deze akte wordt een onderscheidt gemaakt tussen Goed ten Bosch (de helft van Arend Grotenhuys) en Huis ten Bosch (het stuk van Heemskerk).

We laten de rest van de helft die onder Huis ten Bosch valt voor wat het is en vermelden slechts dat dit verkaveld werd, waarbij vermoedelijk eerst de klei afgegraven werd ten behoeve van de ticheloven die op de helft van Huis ten Bosch stond. (9)

Voorts viel op dat er in de transportakten nogal eens sprake was van de aanspreektitel sr. (seigneur), hetgeen duidt op mensen die na de verovering van Antwerpen door de Spanjaarden in 1585 massaal naar de Noordelijke Nederlanden trokken (vaak ook nog met een omweg via Duitsland) om daar hun bestaan op te bouwen.

Pieter Beltens, getrouwd met Constantia Coymans, een dochter van een koopman die uit de Zuidelijke Nederlanden kwam, liet in 1628 het huis herbouwen of aanpassen aan de eisen van de vroege 17e eeuw. Door zijn huwelijk met Constantia Coymans werd Pieter Beltens de zwager van Johan Huydecoper die in 1624 getrouwd was met Maria Coymans en die tussen 1626 en 1628 de Gulden Hoeff liet verbouwen.

Beide huizen verraden de invloed en wellicht de hand van de Amsterdammer Jacob van Campen en staan (wat betreft het oude Goudenstein moeten we eigenlijk zeggen stond, want in 1754 werd dit huis geheel nieuw opgetrokken) aan de oorsprong van de bouwstijl, die men het Hollandse Classicisme is gaan noemen. (10)

Opvallend en wat betreft de architectuur uit de toon vallend is het torentje dat tot het eind van de vorige eeuw Huis ten Bosch sierde. Dit was tijdens de Gouden Eeuw een veelvuldig gebouwd object en men doorbrak door deze Hollandse toevoeging de Grieks-Romeinse bouwstijl. Tijdens restauratiewerkzaamheden in de zestiger jaren van deze eeuw kwam op een balk ook de naam van de schilder van het huis boven water.

Goudenstein, zoals het geschilderd werd door J. van der Heyden, vertoonde veel overeenkomst met Huis ten Bosch.

Het was Antoni Hendricks, die zijn naam op een balk had geschilderd. Na de dood van Pieter Beltens kwam het Huis ten Bosch aan zijn onmondige (niet-volwassen) broer Johannes (20 februari 1640) wiens halfzuster Magdalena Beltens het huis verkocht aan Jacob Cromhout, die er 12 juni 1642 mee beleend werd.

De erfgenamen van Pieter Beltens hadden de bezittingen laten taxeren door de schout en de schepenen van Maarssen.

Het huis zelf 't getimmer' en 'noch seecker cleyn erfgen daerbij gelegen groot ontrent vijftien roeden' werd geschat op 13.000 gulden.

De zinsnede dat 'de ontrent veertich mergen lants, op een gedeelte van welcke 't vors(creven) getimmer staende is; ende gelet 't merendeel der vors. landen zijn offgegraven ende uutgetichelt hebben derselve getaxeert in gereden gelde weerdich te sijn de somme van vijff duysent ses hondert gulden' (11) rechtvaardigen de gedachte dat in het begin

van de 17e eeuw de aankoop van zowel het Goed ten Bosch als van de Gulden Hoeve meer gericht was op de klei en de steenbakkerijen, dan op het bezit van een huis buiten de stad.

In de beide gedeelten van het gesplitste Goed ten Bosch bevond zich een steenoven en de Gulden Hoeve werd ook inclusief een steenoven verkocht.

De enorme uitbreiding van Amsterdam in deze dagen stond er borg voor dat de investering er dubbel en dwars werd uitgethaald.

Jacob Cromhout (19 november 1608-2 september 1669) was een telg uit een katholiek koopmansgeslacht, dat zeer rijk was. Omdat zij na de Alteratie van 1578 katholiek waren gebleven, mocht deze tak van de familie Cromhout geen overheidsfuncties meer bekleden. (12) De stad Amsterdam was met deze z.g. Alteratie in het kamp van de geuzen gekomen en zij die katholiek waren werden geleidelijk aan in allerlei

functies vervangen door de gereformeerden. Vanaf dit jaar zien we in Amsterdam een nieuwe elite zich aankondigen, die de baan- tjes en de macht naar zich toe trekken.

We weten, om weer terug te keren naar Jacob Cromhout, dat hij op 6 november 1635 trouwde met Margarethe Wuytiers; zij was ook een afstammeling van een patriciërs- geslacht dat na de Alteratie uit zijn machts- positie was weggeleden. Hun zoon Bartho- lomeüs legde 29 september 1670 'voor hem ende gemeene erven' de leenneed af.

19 februari 1698 werd hij opgevolgd door zijn zuster Agatha Cromhout. Binnen tien jaar na de belening stierf Agatha en erfde Hendrik Cromhout het Huis ten Bosch, maar voordat hij ermee kon worden beleend stierf hij en moest Dirk Cromhout op 2 maart 1708 de eed afleggen. Ook hij kon niet lang van zijn bezit genieten want al op 10 juli 1717 werd Godefridus Cromhout, enige zoon van de inmiddels overleden Dirk eigenaar.

Hij bleef bijna een halve eeuw in het bezit van het huis en heeft het waarschijnlijk aangepast aan de 18e eeuwse mode.

Nadat Godefridus op 14 mei 1764 te Am- sterdam gestorven was en een vermogen naliet van maar liefst f 653.700 gingen de erfgenamen over tot de verkoop van zijn goederen.

Huis ten Bosch 'met den boomgaard, plan- tagie en ommegaande steeg' werd 19 augus- tus 1765 als leen gekregen door David Pereira junior, die ook al in het bezit was van de buitenplaats Luxenburg.

De laatste datum illustreert dat het leenstel- sel verworpen was tot een administratieve handeling met enige folklore er omheen, want David Pereira Junior was op die datum geen eigenaar meer; hij had het op 30 juli 1765 alweer verkocht aan David de Abraham Levij. Om de zaak administratief recht te trekken droeg David Pereira Junior 26 oktober 1765 zijn leen over in handen van de Staten van Utrecht, die er dezelfde dag David de Abraham Levij mee beleenden.

Aangezien de grond van de buitenplaats Luxenburg achter Huis ten Bosch om liep tot aan de Maarsseveensche Vaart moest langs de grens van het gebied, de Wenselslaan, een

afscheiding komen van 'Rafels off Palisaden' van 9 voet hoog.

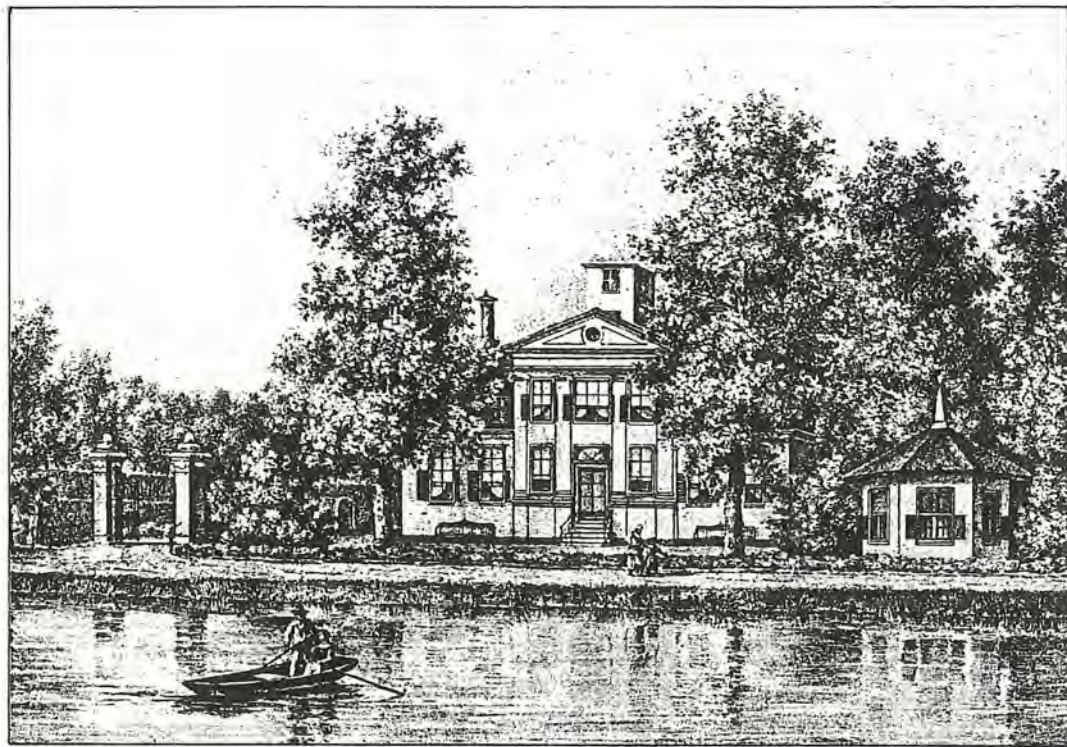
We gaan nu de laatste periode in waarin we onder de opvolgende bezitters familiebe- trekkingen kunnen ontdekken.

David de Abraham Levij was gehuwd met Sara Machado. Na hun beider dood verkocht de zuster van Sara, Hana Machado, gehuwd met Abraham de Jacob Capadose, en won- end op de buitenplaats Luxenburg, op 13 november 1780 het huis aan Maria Johanna Bicker Hop voor de prijs van f 18.000,-.

Hierna blijft het geen enkele maal meer 'in de familie', maar wordt het voortdurend geveild of verkocht, waarbij de Amsterdam- mer Johannes Buys het door Bicker Hop tot Moins et Content (Minder en Tevreden) omgedoopte huis op 16 juli 1816 voor de prijs van f 7825,- wel erg voordelig op de kop tikt. Na de Franse Bezetting waren naar aanleiding van de slechte economische toestand huizen sterk in waarde gedaald en juist in deze periode werden vele buiten- plaatsen gesloopt omdat het niet langer rendabel was om erin te wonen of omdat ze onverhuurbaar waren; bij de aankondiging van de veiling in 'het Oude Zijds Heeren Logement' te Amsterdam werd vermeld dat de buitenplaats 'onverhuurd' was. (13)

Buys door de ene auteur een speculant genoemd en door Van der Aa in zijn Aardrijkskundig Woordenboek der Neder- landen een schei- en natuurkundige, heeft door deze aankoop het huis waarschijnlijk van de ondergang gered. Na zijn dood in 1838 werd het gebouw 'voorheen genoemd Moins et Content' 4 juni 1839 voor f 18.000,- (dezelfde prijs als in 1780) verkocht aan Martinus Adrianus Hartevelt. Wie het huis wit heeft laten pleisteren is onbekend, maar vele buitens kregen in de eerste helft van de negentiende eeuw een witte pleisterlaag.

30 Juni 1845 kocht jonkheer Edzard Tjarda van Starkenborgh Stachouwer tot Wehe het, die er echter maar kort de eigenaar van bleef, want al op 9 maart 1848 werd het pand gekocht door de Maarsseense kantonrechter Johan Hendrik Floris van Ewijk, die er tot zijn dood bleef wonen. Zijn erfgenamen lieten het pand in het openbaar verkopen en

Het wit gepleisterde Huis ten Bosch, Litho door P.J. Lutgers, 1836.

Bron: Lutervelt R. van, De buitenplaatsen aan de Vecht, Lochem 1948.

Isaac Jan Van der Helm, oud-notaris van Maarssen, kocht het voor f 17.800,-. De prijzen van onroerend goed bleven gedurende de negentiende eeuw vrij stabiel als we naar Huis ten Bosch en vele andere huizen in Maarssen en omgeving kijken.

28 Maart 1922 kocht de Gemeente Maarssen het pand en maakte er zijn gemeentehuis van tot het te klein werd en men verhuisde naar Goudenstein, waarna de antiquair Jacob Gieling tussen 1962 en 1970 het 'uitgewoonde' geheel weer in de oude staat probeerde terug te brengen.

Na Gieling werd het bewoond door Abraham W. Siewertsz van Reesema (1970-1974) (14) en B. Vermeulen (1974-1981), terwijl de huidige bewoners, mr. Zweder Otto Hubert Marie baron van Hövell tot Westerfliet en Maria Pia Dreesmann zich inspannen om het pand aan de ene kant bewoonbaar te houden en aan de andere kant een stuk erfgoed van het vroege Hollandse Klassicisme proberen te behouden voor de toekomst.

W. Smits

Noten:

1. R.A.U. Utrechtse Leenhof inv. nr. 191.1.
2. o.a. Rutgers C.A., Jan van Arkel, Bisschop van Utrecht, Groningen. 1970, p. 92.
3. Berkelbach v.d. Sprenkel J.W., Regesten van de oorkonden betreffende de bisschoppen van Utrecht uit de jaren 1301-1340.
4. R.A.U. Bisschoppelijke archieven inv. nr. 270 a.
5. Idem nr 270.

6. Elias J. E., De vroedschap van Amsterdam 1578-1795, Haarlem 1905, p 276.
7. Wolters H.J., Vechtenstein, Orgaan Historische Kring Maarssen, Jrg 14 nr. 2, p. 47.
8. R.A.U. Utrechtse leenhof inv. nr. 191.2 (de eerdere en latere beleningen vonden we ook onder dit nummer).
9. R.A.U. Collectie Rijsenburg inv. nr. 1273.
10. Meischke R. De vroegste werken van Jacob van Campen, uit: Bulletin van de Koninklijke Oud-

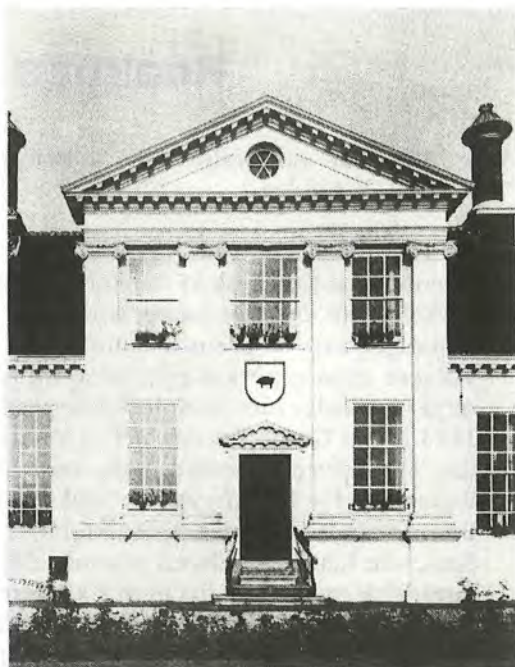
heidkundige Bond, jrg. 65 nov. 1966, p. 131-145.

11. Zie noot 9.

12. Elias p. 269.

13. Gemeente Archief Maarssen Map Huis ten Bosch.

14. Munning Schmidt. e.a., Plaatsen aan de Vecht en de Angstel, Alphen aan den Rijn, 1982, p. 218.

Huis ten Bosch met het Swarte Varken, aangebracht door de heer Gieling.

Bron: Bulletin Oudheidkundige Bond (zie noot 10).

Huis ten Bosch ±1988.

Reakties van lezers

Van de heer H. van Walderveen ontvingen wij de volgende reactie op het artikel van W.J.A. van 't Einde:

In Uw tijdschrift van januari 1990, 16e jaargang nr.4 staat een artikel over 'Tienhovens Kerkklok in donkere tijden' geschreven door W.J.A. van 't Einde. In dit artikel komt o.a. de naam voor van Jan van Walderveen, die de herbouw van schoolgebouw en pastorie aannam, na de grote brand op 24 augustus 1813.

Volgens mijn gegevens gevonden bij mijn genealogisch onderzoek is de naam van mijn voorvader niet compleet weergegeven. Op zijn overlijdens akte nr.4 dd. 22-07-1824 in het Gemeente Archief te Maarssen staat n.l. voluit de naam van Jan Brands van Walderveen, timmerman, oud 56 jaar. Ook in de D.T.B. boeken in het Rijksarchief te Utrecht van de Ned. Herv. Kerk te Tienhoven wordt de naam van Jan Brands van Walderveen gebruikt. Hij trouwde op 27-05-1798 met Neeltje Hendrikse Smit, die hem 3 kinderen schonk. Zijn eerste vrouw Cornelia Seijmense de Bree, inmiddels overleden, liet hem 2 kinderen na. Hij had 3 broers en 4 zusters en was de zoon van Brand Jansen, geboren op 22-09-1733 in een buurtschap bij Lunteren genaamd Walderveen. Deze buurtschap bij Lunteren staat nog altijd vermeld op de diverse provinciale kaarten van Gelderland en er staat nog steeds een Walderveense stelling molen.

In het Gemeente Archief van Breukelen-St.Pieter is een akte van indemniteit aanwezig dd. 1 april 1769, waaruit blijkt, dat Brand Jansen, zoon van Jan Teunissen zich in Breukeleveen heeft gevestigd.

Op een lijst van 'Belastingen op de Consumpties van 1769 staat o.a. vermeld, dat hij stoelenmaker van beroep is. Op een zelfde lijst van 1773 wordt hij reeds Brands van Walderveen genoemd.

Tenslotte vermeld ik nog, dat Hendrik, zoon van Jan Brands van Walderveen en Neeltje Hendrikse Smit ook met de achternaam Brands van Walderveen wordt genoemd in o.a. de trouwakte nr. dd. 9 febr. 1823 en in het certificaat voor de Nationale Militie dd. 4 jan. 1823. De kinderen van Hendrik Brands van Walderveen en Aletta Timmer worden later alleen nog met de achternaam van Walderveen genoemd.

Bronnen:

Gemeente Archief Maarssen; Gemeente Archief Breukelen St.Pieter; Rijks Archief Arnhem; Rijks Archief Utrecht.

Van de redactie

1. Het overnemen van artikelen zonder toestemming van de redactie is verboden.
2. De inhoud van de artikelen is voor verantwoording van de auteurs.
3. U kunt de kopij voor het decembernummer **vóór 16 oktober** op het redactieadres inleveren.

CAFE-RESTAURANT

**„GEESBERGE”
aan de Vecht**

MAARSSSEN

voor al
uw bruiloften en partijen

*Michel en Cokky Heinsius
Zandpad 23 - Maarssen
Telefoon: 03465-61 435*

AANNEMERSBEDRIJF

BRINKHOF

- * Nieuwbouw
- * Verbouw
- * Onderhoud
- * Renovatie

Machinekade 6
MAARSSSEN
Tel.: 03465-6 14 56

Van Dwarsdijk tot Zwanenkamp

Van grachtenpand tot boerderij

*Uw makelaar
Uw verzekeringsadviseur*

Maarssen - Raadhuisstraat 31 - tel.: 64 644
Maarssenbroek - 'Bisonstaete' Bisonspoor 1211 - tel.: 67 791

Zet de tijd even stil voor een bezoek aan Café Ome Klaas.

Aan de Vecht, in een historisch stukje Maarssen, ligt Café Ome Klaas. Een café met een traditie die terug gaat tot 1780. Daar kunnen de stamgasten van Ome Klaas u alles over vertellen. Onder het genot van een borrel of tijdens een partijtje biljart. Overdag en in de kleine uurtjes. In Café Ome Klaas kent gezelligheid geen tijd.

Misschien wilt u eens spelen op Nederland's oudste kegelbaan. Of heeft u iets te vieren met vrienden of familie? Ome Klaas maakt van uw partijtje een feestelijke avond. Met een Oud Hollandse maaltijd, barbecue of een koud buffet. Of wellicht heeft u zelf een smakelijke suggestie. Als u van te voren even belt, zorgen wij dat alles naar wens is.

Café Ome Klaas **Al gezellig sinds 1780.**

Langebracht 43, Maarssen. Tel. 03465 - 61409.